

⋮ **Židovský hřbitov**
⋮ v Bečově nad Teplou

• Židovský hřbitov

v Bečově nad Teplou

1. Židé v Bečově nad Teplou

Přestože dnes nalezne návštěvník Bečova nad Teplou na zdejší židovskou komunitu jen minimum památek, bylo v minulosti židovské osídlení jednou z významných součástí života města. Již za vlády Jana Lucemburského (1310–1346) platili Židé z Bečova nad Teplou králi daň, roku 1570 jsou uváděni ve městě 3 dospělí muži, patrně zástupci tří rodin, a na přelomu 16. / 17. století bylo ve městě kolem 10 rodin. Vrcholem dosáhlo židovské osídlení v 1. pol. 19. století, kdy zde bylo usazeno až 40 rodin. Ve 20. letech 20. století tvořila židovská obec nejvýznamnější náboženskou menšinu v Bečově. Před německou okupací českého pohraničí v říjnu 1938 patrně všichni zdejší Židé unikli do vnitrozemí. Válečným událostem v letech 1939–1945 a nacistickému vyvražďování však uniklo jen několik, původně bečovských Židů a po válce se z nich do města vrátil pouze jediný, který byl v poválečném období členem obnovené karlovarské obce.

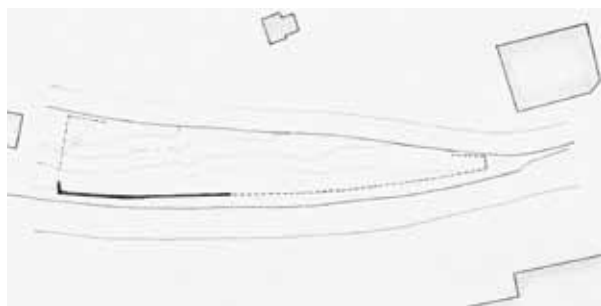
Židé obývali ghetto se synagogou, obytnými domy, obchody a dílnami soustředěnými za měšťanskými domy na západním okraji města ve svahu nad řekou Teplou. Seskupení židovských domů do vyděleného prostoru – ghetta – kolem dnešní Poštovní ulice je doloženo nejpozději v 17. století. Dnes je valná většina domů zbořena nebo přestavěná. Přestože jsou v matrikách dostupné údaje o jednotlivých nájemnících domů, není snadné po několika změnách popisných čísel přesně topograficky určit příslušné

domy. Synagoga pro židovskou obec v Bečově a rodiny z okolních vsí existovala nejpozději od 1. poloviny 17. století. V průběhu let několikrát vyhořela a ve 30. letech 20. století byla kvůli statickým poruchám zbořena. Kamenná budova synagogy stála v centru ghetta od uliční čáry dnešní Poštovní ulice byla patrně oddělena průchozím obytným domem.

2. Hřbitov

V téměř symbolickém protikladu k obývaným místům se v protilehlém svahu za řekou Teplou rozkládá minimálně od 17. století židovský hřbitov. Tradice a náboženské zvyklosti ukládaly Židům mimořádnou úctu k mrtvým a místa jejich uložení jsou navždy neporušitelná. Do prvního výročí od pohřbu měl být do čela hrobu postaven náhrobek. Označení místa pohřbu nějakým viditelným, zkáze nepodléhajícím znamením je zvyk společný mnoha kulturám. Z Bible pochází příběh o Jákobovi, který nad hrob své ženy Ráchel vztyčil pamětní kámen, hebr. MACEVA. Soubor židovského učení Talmud ale uvádí, že zbožní náhrobky nepotřebují, neboť jejich památkou jsou jejich činy. Přesto, a zejména u Židů v diaspoře, bylo a stále je označování hrobů kamennými náhrobky běžným zvykem. Nejstaršími hřbitovy na území střední Evropy jsou hřbitovy v německém Wormsu (pohřby od 11. století) a Frankfurtu nad Mohanem (od 13. století). Na našem území jsou zachovány náhrobní kameny ze 13. a 14. století ze hřbitovů v Brně, Znojme a Chebu.

plánek s půdorysem židovského hřbitova

Na většině z 350 dodnes dochovaných hřbitovů jsou však náhrobky mladší, od 17. století až po 2. světovou válku. Mezi nejkrásnější hřbitovy, stářím, atmosférou nebo ztvárněním náhrobků je možné řadit Starý židovský hřbitov v Praze, v Mikulově a Boskovicích.

Židovský hřbitov v Bečově nad Teplou je v historických pramenech prvně zmíněn roku 1662 a přestože jeho umístění za řekou v protilehlém svahu proti ghettu působí symbolicky, výběr pozemku byl jistě čistě praktický. Pokud vůbec měla židovská obec možnost výběru, bylo vybíráno území obtížně využitelné jiným způsobem. Také v Bečově n/T. byl hřbitov založen ve svahu na zaniklé výspě dlužní štolý při silnici na Mnichov. V roce 1859 byl hřbitov rozšířen o východně ležící louku a vyplnil tak zcela cíp mezi cestou na Mnichov a šikmo do svahu stoupající cestou na Novou Ves. Během výstavby železnice v 2. pol. 19. století došlo k přeložení toku řeky a hřbitov se ocitl daleko od řeky schovaný za nádražní budovou.

Podobu hřbitova lze rekonstruovat pouze z několika historických pohlednic Bečova n/T., unikátního leteckého mapového snímku, který v roce 1938 pořídila československá armáda, a vzpomínek posledních pamětníků. Hřbitov na půdorysu protáhlého trojúhelníka

daného umístěním v cípu silnic byl obehnan kamennou zdí. Z východu byl přístupný nízkou brankou. Náhrobky byly zřejmě uspořádány v řadách, kolmo stoupajících do svahu, a jednotlivé náhrobky byly nápisem otočeny k východu. V období před 2. světovou válkou byla plocha hřbitova zcela zaplněna a lze jen odhadovat, že se zde nalézalo přes 300 náhrobků.

Hřbitov židovské náboženské obci sloužil nepřetržitě do roku 1938. Před německou okupací v říjnu 1938 ale židovští obyvatelé města unikli a opuštěný hřbitov byl vzápětí zcela zničen nacisty. Během 2. světové války při rozšiřování silnice do Nové Vsi byla plocha hřbitova překryta vyvezenou zeminou, kamennou obvodovou hradbu rozebrali na stavební materiál a starobylé náhrobní kameny byly použity na vydláždění dvora ve mlýně označovaném „Obere Gangör Mühle“ v obci Vodná u Bečova n/T. Po roce 1945 a odsunu zdejšího německého obyvatelstva objekt mlýna chátral, budovy se zhroutily, zarostly vegetací a náhrobky zůstaly v sutinách. Památné pietní místo téměř zaniklo.

V roce 2010 inicioval nový majitel pozemku bývalého mlýna a Federace židovských obcí zastoupená společností Matana, a. s. provedení záchranného archeologického výzkumu, jehož jedním z cílů bylo najít a vyzvednout zmizelé náhrobky. Odbornou část výzkumu zajistil Národní památkový ústav - ÚOP v Lokti.

Archeologický výzkum v areálu mlýna byl zahájen zjišťovací sondáží, která měla potvrdit přítomnost náhrobků doloženou pouze ústním sdělením několika posledních pamětníků. Po pozitivním výsledku sondáže bylo v roce 2011 přistoupeno k odkryvu celé plochy původního mlýnského dvora, během kterého byly vyzvednuty všechny objevené náhrobky. Celkem bylo výzkumem získáno 156 různě poškozených náhrobků a jejich zlomků. Vyzvednuté náhrobky byly očištěny, fotograficky zdokumentovány a předány restauráto-

Vodná u Bečova n/T.

– začátek zjišťovacího archeologického výzkumu a první nálezy

Přímo na místě proběhlo prvotní mechanické čištění od podkladové škváry, při kterém se objevovaly první, čitelné nápisy.

rům k odbornému ošetření a obnově.

Současně s výzkumem ve Vodné probíhaly přípravné práce na pozemku původního hřbitova v Bečově n/T. Plocha byla s přispěním Města Bečova n/T. zbavena náletových křovin, pozemek byl geodeticky zaměřen a byly dohledány kamenné pozůstatky původní obvodové zdi.

Konečným cílem celého projektu je odborné restaurování ošetření náhrobků a jejich navrácení na původní, pietně upravenou plochu hřbitova.

Stejně jako u většiny ostatních židovských obcí v Čechách, také v Bečově n/T. se přes 2. světovou válku dochovalo jen velmi málo historických dokumentů. Bečovské knihy a listiny byly v průběhu existence obce několikrát zničeny, ale v nějaké podobě přesto existovaly až do 30. let 20. století, kdy byly nacisty úplně zničeny. Jiří Fiedler uvozuje článek Dějiny a památky židovské obce v Bečově nad Teplou sdělením: „nelze provést rozbor textů na starých náhrobkách (jehož výsledkem bývají mj. cenné genealogické a sociologické poznatky), protože bečovský hřbitov byl nacisty zničen“.

Proto je důležitou součástí projektu, vedle samotné obnovy hřbitova, také úplná dokumentace vyzvednutých náhrobků, analýza textů epitafů a komparace s historickými zprávami. Staré židovské hřbitovy a epitafy jejich náhrobních kamenů totiž nejsou pouze sepulkrální památkou, ale představují rovněž významný historický pramen. Studium epitafů obohacuje znalosti o minulosti místního osídlení židovskou komunitou, doplňují písemné zprávy a někdy představuje jediný doklad po zaniklé židovské obci. Proto také nález náhrobků z bečovského hřbitova významně doplňuje prameny k historii zdejšího židovského osídlení. Rozbor hebrejských epitafů na náhrobkách zde ale ztěžuje jejich svérázné poškození. Zatímco na jiných hřbitovech jsou často náhrobky nečitelné z důvodů eroze kamene vystaveného povětrnostním vlivům a vegetaci, nalezené náhrobky díky uložení v sutinách mlýna jsou výtečně zachovalé a dobře čitelné. Ovšem při dláždění mlýnského dvora byly různě osekávány a lámány do vhodného tvaru. Zejména odlomení charakteristického oblouku na vrcholu židovského náhrobku, kde bývá obvykle vytesáno jméno zemřelého a datum jeho úmrtí, často znemožnilo získání základních údajů. Z tohoto důvodu se datum úmrtí resp. pohřbu po-

dařilo zjistit pouze na 72 náhrobcích.

Nejstarším nálezem je torzo náhrobku (č. 321) ze světlého pískovce, které obsahuje pouze dva řádky textu. Horní řádek uvádí den úmrtí 3. dubna 1743, spodní řádek obsahuje tradiční zkratku závěrečné formule „TANCEVA“. Jméno zemřelého a další údaje nepochybně obsahovala horní, odseknutá část kamene. O necelý rok mladší je náhrobek (č. 326) s datem 31. března 1744, ale jméno pohřbeného je opět zničeno. Chronologicky následuje náhrobek (č. 234) z 30. srpna 1745 obsahující i jméno Hendl bat Šemuel (Hendl, dcera Samuela). Z roku 1749 pocházejí hned tři náhrobky, ale pouze u jediného se zachovalo i jméno Abraham ben Cvi (Abraham, syn Cviho). Z opačného konce intervalu využívání hřbitova pochází náhrobek z terasa patřící Marii Sekeles (č. 22), která zemřela v Bečově dne 12. července 1925. Text epitafu uvádí její narození dne 17. března 1836 v Kozlově, dnes zaniklé vesnici v Doupovských horách. Totožné osobní údaje potvrzuje Matrika zemřelých bečovské židovské obce, kde je Marie Sekeles poslední zapsanou a patrně byla úplně poslední pohřbenou na zdejší hřbitov.

Kromě historických údajů lze na náhrobcích sledovat také literární obsah epitafu a výtvarnou podobu náhrobku. Je zvláštní, že většina nalezených náhrobků nemá bohatší plastickou výzdobu. Mimo zmíněné osekáné vrchní oblouky, obsahující vedle osobních údajů často také různé symboly jmen nebo povolání, zřejmě byly pro dláždění vybrány právě jednodušší, snáze použitelné kameny. Část náhrobků jsou pískovcové kameny s ozdobnou drážkou vytvářející nápisové pole. Další skupinu tvoří náhrobky, kde nápisové pole vymezují ozdobné sloupky.

Pouze několik náhrobků je zajímavých svým výtvarným zpracováním, právě takové zároveň nesou jazykově hodnotný epitaf. Z dlažby mlýnského dvora byly vyzvednuty tři sousedící, vzájemně velice podobné, náhrobky (č. 344, 345, 346) ze světlého pískovce. Jedná se o poměrně velké náhrobky po stranách se sloupky rámuující epitaf. Ve sloupech je v basreliefu vyobrazen Aeskulapův had obtočený na dolů skloněné pochodni, znamení smutku a protikladu života. Tento částečně antický motiv se od poloviny 19. století objevuje na křesťanských náhrobcích, v židovské symbolice zřejmě označuje hroby vystudovaných lékařů,

léčitelů a ranhojičů. Náhrobek Ráchel (č. 344) je jedinečný nejen po výtvarné stránce, ale i po jazykové, rozsáhlý poetický epitaf tvoří akrostich jména Ráchel. Náhrobek má zachovalou vrchní část, která naznačuje, jak asi původně vypadaly všechny tři náhrobky. Také proto se zachovalo i datum úmrtí, které bylo ve všech třech náhrobcích situováno do horní části kamene. Z epitafu se dozvídáme, že Ráchel zemřela 18. června 1861. Bohužel se nezachovalo jméno manžela zemřelého ani její příjmení, ale dle archivních dokumentů se s největší pravděpodobností jedná o Ráchel Hersch, manželku obchodníka Lazara Wolfa Hersche z Bečova. Ráchel zemřela ve svých 70 letech 17. června 1861 v Karlových Varech na mozkové krvácení. V epitafu se mluví o Ráchel, jako o velice ušlechtilé ženě: „Mnohé jsi vykonala, duše převzácná, jak příjemná je tvá velikost. Kdo nalezne ženu plnou jasu a dobrého rozumu, takovou jako jsi byla ty. Svě ruce jsi otvírala nuzným a ubohým. Nezapo-

náhrobek č. 201

mene se na tvé činy a tvá památka bude s námi navěky. Záslužné byly tvé milodary a tvé skutky tě doprovodí až do zahrady Eden, kde spočine tvá důstojnost."

Náhrobek Aharona ben Gabriela (č. 346) obsahuje rovněž rozsáhlý epitaf, který tvoří akrostich jména zemřelého. Poslední náhrobek (č. 345) z výjimečné skupinky je skoro nečitelný.

Další neobyčejný náhrobek patří Ráchel Stowasse-rové (č. 201). Náhrobek je zajímavý nejen skvělým kamenickým zpracováním a krásou epitafu, ale je zároveň největším nalezeným kamenem. Ráchel, vdova po Simonu Stowasserovi, zemřela 13. května 1832. Její náhrobek dali zhotovit pravděpodobně její synové a v epitafu nešetří chválou: „Milodary rozdávala jako Abígail. Okusila jak dobrá je její mzda. Ctnostná byla jako dcera královská ... Její duše vystoupala na výšiny ... Chodila po cestě přímé a zákony [Hospodinovy] dodržovala."

3. Historie bečovských rodin (na základě výzkumu nalezených náhrobků)

náhrobek č. 268

V několika případech se již podařilo ztotožnit osoby, kterým patří nalezené náhrobní kameny, s archiv-

Společná fotografie rodiny Simona Auerbacha, syna Gabriela Auerbacha, kol. roku 1885. Na snímku zcela vlevo je desetiletá Elizabeth, babička Karla Vanka.

ními údaji a sestavit tak částečnou genealogii několika rodin. Předkládáme zde výběr dvou rodin, o kterých bylo prozatím získáno nejvíce informací a pro ilustraci doplňujeme vybrané osoby textem epitafu z jejich náhrobků.

Mezi nejstarší příjmení židovských obyvatel v Bečově n/T. patří příjmení Auerbach, které se v bečovských matrikách objevuje minimálně od roku 1775. David Auerbach získal familiantskou koncesi č. 4160 s dominiem vč. 18 po svém otci Izákovi, který byl jako většina z rodu Auerbachů sklenářským mistrem. Přesto David se stal obchodníkem s konfekcí a v soupise židovských rodin z roku 1793 je zapsán jako obchodník s prýmky. David měl dva syny, Raphaela (1786 - 6. 5. 1836) a Gabriela (1791 - 21. 10. 1860).

Jeho manželkou byla patrně Gitl Auerbach. Její náhrobek (č. 268) byl vyzvednut ze sutin mlýna a, jak udává text jeho epitafu, zemřela v pátek 22. března 1805. Podobný údaj lze nalézt v matrice zemřelých. Ráchel Auerbach, manželka Davida Auerbacha, zemřela 21. března 1805 ve věku 54 let v bečovském domě č. 10, příčinou jejího skonu byla tuberkulóza. (Pozn. drobný nesoulad v datu je poměrně častý a může být způsoben židovských chápáním dne od východu slunce po západ nebo jde o datum pohřbu.) V dalším matričním záznamu je uvedena opět pod jménem Gittel, narozená v Plasích. Údaj z náhrobku ještě doplňuje, že

Gitl byla dcera bečovského rabína Eliezera. Náhrobek Gitl Auerbach je z hrubozrné žuly, jeho vrchní oblouk je odlomen a textové pole po stranách ohraničuje pouze jednoduchá tesaná drážka.

Starší syn Davida a Gitl Auerbach Rafael se narodil roku 1786, roku 1815 se oženil s Juditou, ovšem již 5 let předtím se jim narodil syn Abraham. (Pozn. narození dítěte ještě před svatbou bylo poměrně častým jevem, neboť svatba byla možná jen po získání koncese.) Abraham Auerbach byl obchodník, zemřel roku 1896. Rovněž jeho náhrobek (**č. 40**) společný s manželkou Babette se podařilo zachránit v sutinách mlýna ve Vodné. Jedná se o kámen z hlazeného, světlehnědého pískovce tzv. mšenského typu. Horní část náhrobku je opět odsekána, textové pole rozděluje svislá plastická lišta na pravou část náležící ženě a levou část náležící muži. Text obou epitafů je bíle zvýrazněn. Abrahamova manželka Barbara (Babette) se narodila 22. května 1809 v rodině Kleinů. Ve svých třiceti letech se provdala za Abrahama Auerbacha a byli oddáni v bečovské synagoze rabínem Eliášem Kohnem (též Elias Kohner ze Svojšína).

Další ženou Rafaela Auerbacha byla Theresie, rozená Blauer, z Prašného Újezda, se kterou měl Rafael druhého syna Izáka (7. 2. 1821–26. 7. 1883). Izák, jenž byl jako jeho dědeček David sklenářský mistr, se oženil s Fani, nemanželskou dcerou Lipmanna Kohna a Brigitty Löwi, z obce Budov a žili společně s rodinou nevlastního bratra Abrahama v domě č. 32. Nález náhrobku Fani (**č. 15**) je dalším náležejícím do rodu Auerbachů. Za materiál náhrobku byl opět použit pískovec tzv. mšenského typu, horní část náhrobku, patrně ukončená obloukem, i spodní část jsou odlomeny, písmena textu jsou barevně zvýrazněna černou barvou na podkladě bílé a textové pole rámuje rytá drážka.

Gabriel, druhý syn Davida Auerbacha, se narodil 4. srpna 1791 a překvapivě právě mladší syn Gabriel zřejmě převzal sklářské řemeslo po otci, neboť v bečovské matrice je veden záznam o sklenáři Gabrielu Auerbachovi, který zemřel 23. října 1860 ve věku 69 let. Jeho první ženou byla Magdalena Weis, která zemřela tři roky po svatbě. Za druhou ženu měl Katharinu Fischel z obce Kořen, oddával je známý bečovský rabín Simon Popper. (Pozn. rabín Simon Popper působil v Bečově nad Teplou v letech 1845 až 1852. Pochá-

náhrobek č. 211

zel z Vlachova Březí, jeho manželkou byla Rosi Freund, dcera novobydžovského rabína Abrahama Moses Freunda a jeho choti Theresie.) Nalezený jednoduchý náhrobek Gabriela Auerbacha (**č. 211**) je z světlého pískovce pouze s drážkou po okraji. Text jeho epitafu obsahuje opět s drobnou odchylkou od zápisu v matrice datum úmrtí 21. října 1860.

Od roku 1849, kdy došlo k uvolnění restrikcí, se Židé se mohli svobodně stěhovat a do Bečova přicházelo mnoho nových obyvatel z okolních vsí. Současně ale mnoho jednotlivců i celým usedlých rodin město opouštělo a emigrovali zejména do Ameriky. Poněkud výjimečný je příběh Asafa Auerbacha, jeho otec z rodu bečovských Auerbachů odešel s manželkou v roce 1922 do tehdejší Palestiny, kde se jim v kibucu Bet Alfa v květnu 1928 narodil syn Asaf. Kibuc Bet Alfa byl založen zejména československými Židy a prezident T. G. Masaryk kibuc během cesty po Palestině v roce 1927 navštívil. Rodina Auerbachů zde ale nezůstala a v roce

1930 se vrátila do Čech, kde je však čekalo nejprve odstoupení pohraničí a brzy poté 15. března 1939 i okupace zbytku Československa. Před nacisty se podařilo jedenáctiletému Asafovi s bratrem Rubenem uniknout 18. 7. 1939 jedním z vlaků organizovaných Nicholasem Wintonem. Rodiče zůstali v Čechách a byli nacisty zavražděni v Osvětimi.

Podobně smutný příběh popsal také pan Karel Vanek, kterého se během pátrání po osudech jednotlivých členů rodiny Auerbach podařilo kontaktovat v Kanadě. Jak z korespondence s panem Vankem vyplývá, jeho babička Elizabeth, narozená 29. června 1876 v Bečově n/T., byla pravnučka skláře Gabriela Auerbacha. Ani Elizabeth s manželem Richardem Helfgottem neunikly před nacismem, oba manželé jsou vedeni v transportu z Karlových Varů do Terezína v listopadu 1942. Elizabeth zemřela ještě v Terezíně 23. prosince 1942, Richard byl 29. 1. 1943 převezen do Osvětimi.

Abelesovi

náhrobek č. 255

Na přelomu 18. a 19. století žili v Bečově nad Teplou dva muži jménem Simon Abeles. Starší z nich, familiarant s koncesí z roku 1758 evidovaný v roce 1811 pod číslem 4150 s dominiem č. 8, byl synem Moiseše a Saary Abelesových. Se svou manželkou Saarou měl syny Moiseše (narozeného roku 1759) a Judu (narozeného v roce 1770). Simon Abeles je opět zmíněn v soupise židovských rodin z roku 1793 i s celou svou rodinou. V té době již vlastnil zmíněný dům č. 8 a živil se podomním obchodem. Patrně současně vykonával i funkci kantora v obci Hřešihlavy na Rokycansku, jak naznačuje poznámka „ist Schulsinger in Roshilot“. Simon Abeles zemřel 2. ledna 1817 v bečovském domě č. 27 ve věku 87 let.

Druhý bečovský Žid se jménem Simon Abeles se narodil v roce 1776 manželům Josephovi a Blumle Abelesovým, dne 17. června 1802 získal familiantskou koncesi a zakrátko 1. září 1802 se oženil s dvaadvacetiletou Ludmilou Weil. Simon Abeles byl obchodník a krejčí. Podle bečovské matriky zemřel na tyfus ve věku 78 let dne 15. května 1852 v domě č. 35 a následující den byl pohřben na místním hřbitově. Manželka Ludmila zemřela 18. března 1861. Simon a Ludmila Abeles měli 6 dětí, nejstarší syn Seligman se stal familiantem 26. března 1846, v roce 1859 je připomínán jako vlastník domu č. 35.

V souboru nalezených bečovských náhrobků se zachovaly dva náhrobky patřící členům rodiny Abelesových. První z nich (**č. 255**) podle textu epitafu náleží Ley Abeles a druhý Šimeonu Abelesovi (**č. 317**). Náhrobky pochází ze stejné kamenické dílny, za kámen byl použit světlý pískovec, po stranách jsou zdobeny basrelíefem sloupů rámujičích samotný text. První dochovaná řádka textu je oddělena a nachází se u hlav sloupů. Oba náhrobky však mají osekanou vrchní část s datem úmrtí. Protože se jedná skoro o totožné náhrobky, výzdobou i jazykem epitafu, můžeme se domnívat, že patřily právě manželům Simonu a Ley (Ludmile) Abelesovým.

4. Úvod do židovského pohřbívání

Židovské zvyky a tradice spojené s úmrtím člověka a jeho pohřbem mají dlouhou a složitou historii. Ve Starém zákoně moudří učitelé upozorňovali na to,

náhrobek č. 317

že smrt je přirozený proces, kniha Kazetel uvádí: „*Je čas rození a čas umírání.*“ Maharalův (pražský rabbi Löew) výklad ke Kazatelovi dále píše: „*Existuje ještě jeden důvod pro výraz: Navrať se k Bohu den před svou smrtí - je to vztah mezi smrtí a návratem k Bohu, protože i smrt je návratem k Bohu. Proto napraví-li se člověk (a navrátí se k Bohu) den před svou smrtí, je to úplný a dokonalý návrat, a proto se říká a píše na náhrobcích: Ať je tvá duše spojena s Bohem ve svazku živých.*“ Tento biblický verš je na židovských náhrobcích vyjádřen zkratkou TANCEVA – תנצב"ה (TEHI NAFŠO CRURA BI-CROR HA-CHAJIM; tzn. nechť je jeho duše spojena do svazku živých). V judaismu se věří, že smrt je branou do jiného světa.

Tradice spojené s úkony péče o mrtvého, se průběhu staletí vyvíjela a obec od obce lišila. Existuje však několik styčných bodů, které jsou různým MINHAGIM (zvyk, zvyklost; stává se zavedenou praxí a tím časem nabývá platnosti zákona) společné. Bezprostředně po úmrtí se vylévá voda ze všech nádob, které byly v tu chvíli v domě. Důvodem je tradice popsaná v Talmudu, která hovoří o andělu smrti. „*O andělu smrti se říká, že je celý poset očima a že v hodině odchodu nemocného stojí nad jeho poduškou, v ruce tasený meč, na němž visí kapka žluči. Když jej nemocný spatří, lekne se a otevře ústa a anděl do nich nechá kapku skanout. Kvůli tomu člověk umírá a kvůli tomu vydává mrtvola zápach a tvář smrtelně zesíná (AZ 20b).*“ Voda se vylévá proto, aby se ni-

kdo náhodou nenapil vody, kterou si anděl smrti mohl omýt svůj meč.

Mrtvý nikdy nezůstával o samotě, vždy bylo zapotřebí, aby u něho někdo byl. Tento úkol často zajišťovala CHEVRA KADIŠA (svaté společenství) neboli pohřební bratrstvo. Její členové se starali o většinu potřeb a povinností spojených s úmrtím, jako je TAHARA (rituální očištění), střezení mrtvého, smuteční obřad, vlastní pohřeb, utěšování truchlících, ale i navštěvování nemocných. Péče o mrtvého je označována jako GMILUT CHASADIM (CHESD znamená milost, dobrodiní), nejvýše ceněný akt milosrdenství, plněný z vlastní iniciativy a z čistých pohnutek.

Po konstatování smrti, jsou mrtvému zatlačeny oči a pronášejí se první modlitby. Na znamení smutku se provádí KERIA neboli natrhnutí oblečení, které mají pozůstalí na sobě. KERIA se provádí natržením cípu na levé straně, která je blíže srdci. Jedním z důvodů natržení je napomoci k uvolnění emocí a vzor z biblického příběhu o Josefovi. Gn 37, 33-36: „*Když si ji prohlédl, zvolal: Suknice mého syna! Sežrala ho divá zvěř! Rozsápán, rozsápán je Josef! I roztrhl Jákob svůj šat, přes bedra přehodil žíněné roucho a truchlil pro syna mnoho dní. Přišli všichni jeho synové a všechny jeho dcery, aby ho potěšili, ale on se potěšit nedal. Nařikal: Ve smutku sestoupím za synem do podsvětí. Tak oplakával otec Josefa.*“

Následuje TAHARA neboli očištění těla. Nebožtík leží na zádech, nohama ke dveřím na taharovém stole. Tvář a cudné části těla má přikryty. Talmudická literatura zdůrazňuje, že s mrtvým zacházíme, jako by spal. Tělo se omývá vlažnou vodou předepsaným způsobem. Omývání se provádí cyklickým pohybem od hlavy přes pravou ruku, bok a nohu a zpět přes levou část těla opět k hlavě. Nebožtíkovi jsou také přistřiženy vousy, nehty, celý je upraven. Součástí rituálu je i obřadné umývání rukou neboli NETILAT JADAIM. Celý rituál souvisí se symbolikou Jom Kippuru. JOM KIPPUR je den smíření, je dnem vykoupení duše. O tomto dni dochází k osvobození duše a těla, jak opět uvádí Maharal: „*Tak souvisí návrat k Bohu s vykoupením. Proto každý návrat k Bohu přibližuje (urychluje) všeobecné vykoupení.*“

Po omýtí přichází na řadu polévání vodou, zástupně za očištění v MIKVE. Poté je tělo osušeno a postupně oblékáno. Pohřební roucho se nazývá TACHRICHIN a tradičně je vyrobeno z bílého lnu.

Úplně na závěr je mrtvý, pokud to byl muž, oblečen do svého TALITU (modlitební roucho) jen CICIT jsou v poloze PASUL neboli neplatné. Talit se totiž stává součástí člověka, neboť ho denně obléká a při oblékání pronáší požehnání: „*Tak jako oblékám talit v tomto světě, kéž si zasloužím rabínský oděv a překrásný plášť ve světě, který přijde, v Gan Eden.*“ Následně je tělo vloženo do rakve, která je vystlána slámou a plátnem, kterým je tělo zabaleno. Tělo je symbolicky posypáno hlínou ze země Izrael. Poté se pronáší modlitba za odpuštění, kdy se mluví i přímo k zemřelému. Rakev je uzavřena, přenesena do márnice a je na ní postavena svíčka. Plamínek svíčky má symbolizovat duši, která je podle tradice stále mezi námi. Tradice zdůrazňuje, že „*dokud je tělo milovaného zesnulého uprostřed nás, září pro nás také jeho duše.*“ **Nebožtík stále nesmí zůstat osamocen!**

Pohřeb

Již v Bibli v Páté Mojžíšově je zákonem ustanoveno, že mrtvý se má pochovávat v den svého úmrtí. „*Bude-li nad někým pro hřích vynesena rozsudek smrti, bude-li usmrčen a ty jej pověsis na kůl, **nenecháš jeho mrtvolu na kůlu přes noc, ale bezpodmínečně ho pohřbíš též den,** protože ten, kdo byl pověšen, je zlořečený Bohem. Neposkvrníš svou zemi, kterou ti dává do dědictví Hospodin, tvůj Bůh.*“ Z tohoto rabínská tradice vyvozuje, že pokud Hospodin přikazuje, že trestanec musí být pohřben v den smrti, tak tím spíše spravedlivý před Bohem. Jedinou výjimkou pro důvod odkladu je svěcení dne šabat, či připadne-li den pohřbu na první den židovského svátku. V praxi se ovšem mnohdy stávala důvodem odkladu pohřbu i skutečnost, že pozůstalí byli z daleka a nestihli by se včas na pohřeb dostavit. Anebo bylo-li přáním nebožtíka být pohřben jinde než tam, kde zemřel.

Dalším důvodem k co nejrychlejšímu pohřbu je úcta k člověku. Tělo je schránka, kde přebývala duše, která je od Boha a „byla Božím útlukem.“ Tělo je třeba co nejrychleji uložit ke spánku, aby na něm nemohl začít proces rozkladu. V Talmudu se píše: „*Duše člověka je z nebe a jeho tělo ze země*“, proto když duše opustí schránku, je třeba tělo odevzdat zemi ze které byl člověk stvořen. Hlína, země nebo prst se řekne hebrejsky ADAMA. Když Bůh stvořil člověka, nazval ho Adam tj.

člověk z hlíny. Krev je hebrejsky DAM, ADOM je červený, ADAM člověk a ADAMA znamená hlína. A všechny čtyři slova spolu hluboce souvisí nejen slovním základem.

V biblickém textu nenalezneme žádné pokyny pro pohřbívání, kromě jedné zmínky v Páté Mojžíšově. Dokonce i příběh psaný v Talmudu dokazuje, že učenci nevěděli o místu z Tóry, které by uvádělo jakýkoli předpis pro pohřbívání. To je argumentem pro Židy, kteří se přiklání ke kremaci neboli zpopelnění. K tomu přidávají biblické verše z První Samuelovy: „*I uslyšeli o něm obyvatelé Jábeše v Gileádu, o tom, co Pelištejci se Saulem provedli. Všichni válečníci se vypravili, šli celou noc a sňali mrtvolu Saulovu i mrtvolu jeho synů z bétšanských hradeb. Když došli do Jábeše, spálili je tam. Pak posbírali jejich kosti a pochovali je v Jábeši pod tamaryškem. Poté se postili sedm dní.*“ Je však možnost, že v době formování zákona byl zvyk pohřbívání zakořeněn tak, že nebylo třeba vydávat nové zákony o něčem, co všichni dodržovali. V hebrejštině je ve verši „*bezpodmínečně ho pohřbíš*“ použit důrazný imperativ, který říká: *neexistuje jiná možnost, než že ho pohřbíš!*

Po ukončení TAHARY je rakev na márách odnesena na hřbitov. Máry se mají nosit výhradně na ramenou. Samozřejmě jsou uznány výjimky. Pokud bylo přáním nebožtíka být pohřben někde daleko od místa úmrtí, potom byla rakev převezena k hřbitovu a teprve na vlastní hřbitov donesena na ramenou. Rakev se řekne hebrejsky ARON. ARON byla i truhla, kde se uchovávaly Desky zákona. Truhla musela být nesena jen předepsaným způsobem tj. na ramenou a nést ji bylo úkolem Kehatovců, jedním z pokolení kněžského rodu. Mezi skutky milosrdenství, hebr. GMILUT CHASADIM patří také doprovázení těla na hřbitov (LEVAJA). Každý, kdo potká tento průvod, měl by ho doprovodit alespoň osm kroků. Na hřbitově je tělo uloženo do márnice, hebr. OHEL. V ohelu rabín odříkává předepsané texty a modlitby.

Po vložení nebožtíka do hrobu je jeho tělo zasypáno. Vhazuje se vždy po třech lopatkách hlíny, dokud není celé pokryto souvislou vrstvou. Jako první přistupují nejbližší příbuzní, poté další účastníci pohřbu. Každý lopatku zdvihne, nechá dopadnout hlínu a po třech opakováních ji položí. Každý se k ní sehne sám, nepodává se z ruky do ruky.

Po zasypání hlínou se cituje verš z Bible (Kazatel 12,7): „A prach se vrátí do země, kde byl, a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.“ Pronáší se, pokud je to vhodné, HESPED neboli chvála. Poté se ze hřbitova odchází dvěma řadami (hebr. ŠURA). Následuje rituální umytí rukou, pronáší se požehnání, HAZKARAT NEŠAMOT a KADIŠ.

KADIŠ není modlitba za zesnulého. Kadiš znamená v hebrejštině posvěcení, je to jakýsi lidský pokus o posvěcení Božího jména. Tato modlitba v překladu přibližně zní: *„Budiž velebeno a posvěceno Jeho jméno veliké ve světě, který byl stvořen podle Jeho vůle. A kéž je Jeho vláda založena za vašeho života a za vašich dnů a za života celého domu Izraele, brzy a v krátkém čase“* A řekněte: Amen. *Budiž požehnáno, pochváleno, velebeno, vyvýšeno, povzneseno, oslaveno, ctěno a opěvováno jméno Svatého, buď požehnán, nade všechna požehnání a chvalo zpěvy, chvalořečení a konejšení obvyklá v tomto světě! A řekněte: Amen.“* „To je nejpodstatnější, nejdůležitější část modlitby“. „Základní, nejvyšší myšlenka je vždy stejná: Jeho říše povstane!“

Při odchodu ze hřbitova se utrhne trs trávy a nechá se ležet. Při tom se recituje verš z Žalmu 103, 14: *„on pamatuje, že jsme prach“*. Pozůstalí odchází dvěma řadami utěšitelů (hebr. ŠURA). Na cestě domů nastává okamžik, kdy je možno začít utěšovat pozůstalé (hebr. NICHUM AVELIM). Do této doby to nebylo vhodné, dokonce i Mišna varuje: *„Nesnaž se ho (tj. svého bližního) utěšit ve chvíli, kdy někdo jemu blízký leží před ním mrtev.“*

Smutek

Smuteční týden se hebrejsky nazývá šiva, což znamená sedm dní smutku. Prameny pro držení smutku nalezneme již v První Mojžíšově, kde se dočteme, že sedm dní truchlil Jákob za svého zemřelého otce. V tomto týdnu truchlíci nevycházejí ze svého domu, sedí na nízkých stoličkách, upustí ode všech radostí, mezi něž patří i studium Tóry. Po dobu tohoto týdne se zřeknou i své výdělečné činnosti. Navštěvují je lidé z obce a vzdálení příbuzní, utěšují je, modlí se s nimi, připravují jim pokrm. Jsou to tzv. menachem avelim, kteří slouží jako útěcha truchlících. Na konci těchto dní přichází zástupce z Chevry kadiši na chvíli k nim přisedne, podá jim ruku. Pozdrav doprovází biblický

verš: *„Tvé slunce nikdy nezapadne, tvůj měsíc nebude ubývat, neboť Hospodin ti bude světlem věčným. Dny tvého smutku skončily.“* (Izajáš 60, 20). Teprve poté se truchlíci zvednou ze svých stoliček a vrátí se zpět do života.

Tímto však pro nejbližší příbuzné smutek nekončí, přichází ještě ŠLOŠIM. Období třiceti dní „mírnějšího smutku“. Nosí se stále natržený oděv hebr. KRIA, jen na šabat a význačné svátky se může kria zašít, ale nikdy ne úplně, neboť rána je stále čerstvá. Třikrát denně se recituje kadiš.

Smutek za otce nebo matku trvá celý rok. Po celou dobu smutku, hebr. AVELUT, je v domě nebožtíka zapáleno věčné světlo NER TAMID. Truchlíci se o něj starají, aby nezhaslo a aby bylo památkou na drahého zesnulého. AVELIM se vrací do normálního života, ale denně se modlí kadiš.

Výročí a even zicharon

Po uplynutí období smutku, resp. na JARCAJT neboli výročí, je zvykem aškenázských Židů vztyčit na místě pohřbu náhrobek, hebr. MACEVA, (z hebrejského slovesa JACAV, postavit, vztyčit) jinak též even zicharon, kámen vzpomínek. Náhrobek je tradičně vztyčen u hlavy zesnulého, textem natočeným směrem k Jeruzalému. Do náhrobku je vyryto jméno zesnulého, oslavné věty a symboly představující jeho jméno. V židovské anekdotě se ujalo pořekadlo: *„Je dobré mít už zaživa takovou pověst, jak se pak o nebožtíkovi píše na kameni vzpomínek.“* Vše pochází pouze z vývoje tradice, biblické texty mlčí o tom, kdy a jak náhrobek umisťovat, ačkoli už Jákob označil hrob své ženy Ráchel. Pozůstalí navštěvují hrob při předepsaných svátcích a v den výročí úmrtí.

Mgr. Petra Vladařová, Mgr. Jan Vladař
v Plzni 10. 11. 2012

Autoři děkují Federaci židovských obcí v ČR, která provádí a financuje celý projekt obnovy židovského hřbitova v Bečově nad Teplou.

--- [ראכל אשת]
לחיי עד ואת כל הטוב בידה ביום ה' א"י מנחם ש' תרכ"א
לפ"ק
רבות עשית אשה יקרה מה נעים גודלך
אשת לפידות וטובת שכל מי ימצא כמותך
כפיך פרשת לעניים ולאביונים
לא ישכחו מעשיך וזכרוןך לעולמים
זכות צדקותיך ופעולתיך ילווך
לעדן גן שבת כבודך
תנצב"ה

náhrobek č. 344

1. [Ráchel, manželka ---]. [Odešla]
2. do věčného života. V jejích rukou byla vždy Laskavost. [Zemřela] 5. dne (tj. čtvrtek) 11. menachemu roku 621 [18. června 1861].
3. dle malého počtu.
4. Mnohé jsi vykonala duše převzácná, jak příjemná je tvá velikost.
5. Kdo nalezne ženu plnou jasu a dobrého rozumu takovou jako jsi byla ty.
6. Své ruce jsi otvírala nuzným a ubohým.
7. Nezapomene se na tvé činy a tvá památka [zde zůstane] navěky.
8. Záslužné byly tvé milodary a tvé skutky tě doprovodí až
9. do zahrady Eden, kde spočine tvá důstojnost.
10. Kéž je její duše spojena do svazku živých.

(Přepis, překlad - P. Vladařová)

a sousední náhrobek č. 346

Literatura

- BOHÁČEK, J., HÁLEK, J., KUČEROVÁ, K., MÁDLOVÁ, V.: Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793 I., Loketský kraj, Boleslavský kraj, Budějovický kraj, Státní úřední archiv v Praze 2002, s. 57.
- *Bible: Písmo svaté starého a nového zákona*. Ekumenický překlad. 6. přeprac. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995. 1 s. ISBN 80-85810-08-5.
- CERMANOVÁ, Iveta, SCHEIBOVÁ, Michaela. Hebrejské zkratky: Výsledky epigrafického výzkumu textilní sbírky Židovského muzea v Praze. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005. 167 s. ISBN 80-86889-12-2.
- COHEN, Abraham. *Talmud pro každého*. Judaika. Praha: Sefer, 2006. Sv. 12. ISBN 80-85924-49-8.
- DE VRIES, Simon Philip. *Židovské obřady a symboly*. Světová náboženství. Praha: Vyšehrad, 2009.
- *Die Juden Und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit Und Gegenwart = Židé a Židovské Obce V Čechách V Minulosti a Přítomnosti*. Gold Hugo (ed.). Brünn: Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1934. 735 s.
- HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003. 630 s. ISBN 80-7172-865-9.
- FIEDLER, J.: Encyklopedie židovských obcí, sídlišť a památných míst na území ČR, heslo Bečov nad Teplou.
- MAHARAL. *Stezka návratu: Výběr z knihy Netivot olam*. [překl.] Jan Divecký. Sifrej Maharal. Praha: P3K, 2007. Sv. II.
- PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: Kalich, 2006. 80-7017-029-8.
- *Sidur Adir ba-marom: Modlitební kniha pro všední dny, šabat svátky s paralelním českým překladem a komentářem*. Jiří Blažek. Praha: Bergman, 2008. Judaica. ISBN 978-80-90407-0-0.
- STEINOVÁ, I.: Židovské náhrobky – umění symbolů. Maskil. roč. 8. červen 2009. s. 4.

Archiv

- NA Praha, HBMa 21, Matrika narozených 1788–1868.
- NA Praha, HBMa 22, Matrika narozených 1839–1922, 1929.
- NA Praha, HBMa 23, Matrika oddaných 1788 –1868.
- NA Praha, HBMa 25, Matrika zemřelých Bečov nad Teplou 1788–1867.
- NA Praha, HBF /XI/V. 100, Kniha familiantů, Elbogner Kreis, Buch N. V, Petschau Herrschaft, Saar Gut.
- NA Praha, SK DUPLIKAT 2890, Bauparzellen Protocoll der Gemeinde Petschau 1841.

Internet

- http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/cio/0089-1/0089-1-004_index.html
- http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/1586?locale=cs_CZ